

УДК 378.018.8:011.3-051:001.895
DOI: 10.31499/2706-6258.2.2019.178449

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Авраменко Валентина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичного мовознавства, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-4859-041X

E-mail: via@ukr.net

Пархета Любов, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх викладання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-7461-6575

E-mail: lubovparheta@gmail.com

У статті розглядається визначення поняття «інновація», «інноваційні педагогічні технології», «мовленнєва компетентність», зокрема, мова про вимоги суспільства до людини XXI століття і необхідність формування комунікативної компетентності. Розглянуто деякі інноваційні технології (інтерактивна лекція, кейс-технологія, ситуативний аналіз, метод проєктів), які дозволяють формувати комунікативну компетентність в майбутніх педагогів – здатності продукувати власні програми мовленнєвої поведінки, адекватні ситуації спілкування. Аналізується основна група інноваційних технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів.

Ключові слова: інновація, інноваційні педагогічні технології, інтерактивне навчання, мовлення, мовленнєва діяльність, комунікація, компетентність, комунікативна компетентність.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES FOR FORMING THE LINGUISTIC COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Avramenko Valentyna, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Practical Linguistics Department, Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-4859-041X

E-mail: via@ukr.net

Parheta Liubov, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Ukrainian Literature, Ukrainian Studies and Teaching Methods Department, Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-7461-6575

E-mail: lubovparheta@gmail.com

The article deals with the definition of the concept of “innovation”, “innovative pedagogical technologies”, “speech competence”, in particular, the question of the requirements of society to the person of the XXI century and the need for the formation of communicative competence. Some innovative technologies (interactive lectures, case-technologies, situational analysis, method of projects) are considered to allow forming communicative competence of future teachers – the ability to produce their own programs of speech behavior, adequate communication situations. The main group

of innovative technologies in the training of future teachers is analyzed.

In the context of the problem under study, innovative pedagogical technology is considered by us as an ordered set of actions, operations and procedures that ensure the achievement of predicted and diagnosed result in the constantly changing conditions of the educational process. In our opinion, the very implementation of pedagogical technology makes professional training organized, managed, with predictable positive results. Firstly, with the help of pedagogical technology teachers have the opportunity to project their activities on the basis of preliminary design of the learning process and subsequent reproduction (according to the concept of technology) in the language of the notion of "didactic task" and "technology of learning". Secondly, in contrast to the methodological developments that were previously used and intended exclusively for the teacher, pedagogical technology involves a project of educational process that determines the structure and content of the student's activity. Thirdly, an important component of pedagogical technology is the process of goal determination.

We perceive the content of language competence in the practical mastery of the Ukrainian language, its vocabulary and grammatical structure, knowledge of the norms and rules of modern Ukrainian literary language and their observance in oral and written statements, and their skillful use in the speech process.

Keywords: *innovation, innovative pedagogical technologies, interactive learning, speech, speech activity, communication, competence, communicative competence.*

Євроінтеграційні процеси, що відбуваються на всіх рівнях української освіти, висувають нові вимоги до вчителів шкіл, перед якими постає відповідальне завдання – підготувати генерацію українців, спроможних ефективно реалізовувати себе в умовах ХХІ ст. Модернізація освітніх процесів вимагає високого рівня професіоналізму педагогів, здатних до саморозвитку та фахового зростання в руслі застосування сучасних технологій навчання.

Як зазначено в низці вітчизняних та світових документів (закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Національна Доктрина розвитку Освіти України у ХХІ ст.» (2002 р.), Болонська Декларація (1999 р.), доповідь Міжнародної комісії з питань освіти для ХХІ століття, підготовленої для ЮНЕСКО (1996 р.), важливим напрямом є реалізація сучасних освітніх технологій, які сприятимуть розвитку освіти. Підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів-філологів шляхом оновлення технологій, форм та методів навчання вимагає запровадження інноваційних технологій.

Використання інноваційних технологій в системі професійної підготовки майбутніх учителів є предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, окреслена проблема представлена за такими напрямками: система професійної підготовки майбутніх учителів (О. Дубасенюк, І. Зязюн), інноваційний розвиток вищої освіти України (Г. Клімова); інноваційно-зорієнтоване навчання студентів (М. Артюшина); формування комунікативної компетенції педагогів (Л. Савенкова); формування професійних педагогічних умінь (Г. О. Ковальчук); психологічний аспект комп'ютеризації освіти (М. Кононова); формування психолого-педагогічної компетентності (І. Міщенко); формування здатності студентів до професійного самозростання в умовах інноваційного навчання (В. Завірюха); чинники результативності самостійної роботи студентів (Г. М. Романенко), проблеми інформатизації технологій навчання (Л. М. Ісак) та інші.

Проблематика формування мовної та мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців різного профілю розглядалась у працях таких вітчизняних дослідників, як К. Балабанова, Н. Бідюк, В. Борисенко, Т. Ганніченко, Т. Гороховська, А. Загнітко,

Л. Зосімова, Г. Кацавець, К. Климова, О. Коваленко, О. Ковтун, О. Копусь, М. Криський, Л. Мацько, Г. Онкович, О. Семенов, Л. Сікорська, Н. Тоцька, Н. Формановська, Т. Хоменко, С. Шевчук, І. Юшук.

Поняття «інновація» ввелось в активний лексичний обіг в кінці XIX століття в працях дослідників-техніків і означало щось нове. Поступово зміст слова розширився і його стали вживати в інших сферах. Так, наприклад, на початку 90-х років XX століття в Україні слово «інновація» вживалося в мовознавстві як «нове явище в мові, яке виникло в певній мові в пізнішу епоху її розвитку» [2, с. 324].

Інновації в освіті розглядається як процес творення, упровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних і управлінських технологій, унаслідок чого підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно нового стану.

Нам імпонує думка І. Дичківської [3, с. 339], про те, що інноваційне навчання зорієнтовано на динамічні зміни в навколишньому світі, навчальну діяльність, що ґрунтується на оригінальних методиках розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностях, високих соціально адаптаційних можливостей особистості.

У контексті досліджуваної проблеми інноваційна педагогічна технологія розглядається нами як упорядкована сукупність дій, операцій і процедур, що забезпечують досягнення прогнозованого й діагностованого результату в постійно змінюваних умовах освітнього процесу. На наш погляд, саме реалізація педагогічної технології робить професійне навчання організованим, керованим, з передбачуваними позитивними результатами, оскільки, по-перше, за допомогою педагогічної технології викладачі мають можливість проектувати свою діяльність на основі попереднього проектування навчального процесу й наступного відтворення (згідно з концепцією технології) мовою понять «дидактичне завдання» і «технологія навчання»; по-друге, на відміну від методичних розробок, що раніше використовувалися і призначалися винятково для викладача, педагогічна технологія припускає проект освітнього процесу, що визначає структуру й зміст діяльності самого студента; по-третє, важливий компонент педагогічної технології – процес цілевизначення.

Мета статті: теоретично обґрунтувати інноваційні технології формування мовленнєвої компетентності майбутніх педагогів.

Професійно-мовленнєва компетентність майбутнього педагога є комплексним явищем, яке обумовлює мовленнєву поведінку і базується на сукупності здібностей, а саме: а) розуміти наміри співрозмовника; б) усвідомлювати доцільність мети професійного спілкування; в) вміти програмувати стратегію комунікації; г) управляти комунікацією (використовувати систему тактичних прийомів) в межах дискурсу.

Н. Шелест у своїй роботі зазначає, що професійне мовлення передбачає наявність у суб'єкта «мовної компетенції – знання норм літературної мови; сформованих механізмів сприйняття й продукування, закладених в поняття мовленнєвої компетенції; комунікативної компетенції – спроможності вибирати й реалізовувати програми мовленнєвої поведінки залежно від здатності людини орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, тобто її уміння оцінювати ситуації, враховуючи тему, завдання, комунікативні установки, що виникають в учасників до й під час бесіди» [8].

Зміст мовної компетентності ми вбачаємо у практичному оволодінні

українською мовою, її словниковим запасом і граматичним ладом, знанні норм і правил сучасної української літературної мови та дотриманні їх в усних і писемних висловленнях, умілому їх використанні в процесі мовлення.

Для нашого дослідження обрано розуміння комунікативної компетентності як здатності продукувати власні програми мовленнєвої поведінки, адекватні ситуації спілкування.

Пошук шляхів удосконалення рівня професіоналізму майбутнього вихователя, зокрема його мовленнєвої компетентності, в умовах університетської освіти потребує глибокого аналізу мовленнєвої діяльності як результату мовленнєвої підготовки. Причому, ми вважаємо за потрібне наголосити на індивідуально-особистісних гранях навчання цій діяльності: усвідомлення студентами значущості слова і його впливу на вихованця, збагачення особистого словникового запасу, термінологічної бази, мовотворчих засобів, удосконалення техніки мовлення, вибір методики й активність застосування мовленнєвого інструментарію у педагогічній діяльності. Мовленнєва діяльність – це об'єктивний процес, оскільки він стосується носіїв мови і водночас – це суб'єктивний процес, який реалізується завдяки мовленню суб'єкта, має свою мисленнєву базу, особистісні голосові та емоційні прояви, особистий інструментарій впливу на співрозмовника залежно від конкретної мети. Окрім того, це одна із умов особистісного самовираження, самореалізації. А звідси ми можемо говорити про мовленнєву діяльність як про процес і результат дії, як про структурний елемент будь-якої діяльності, як про складову професійної діяльності [2].

Формування мовленнєвих і комунікативних компетенцій відбувається шляхом:

- поглиблення знань про функціонально-стилістичну систему української мови, засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення вмінь і навичок спілкування в науковій та офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, генерування вартісних зразків власної мовленнєвої творчості, виховання потреби самоосвіти і самооцінки для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності;
- розвитку вмінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації, вести діалог із співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету; працювати з різними типами текстів, у тому числі й з мовними формами різних жанрів, стилів і підстилів;
- оволодіння вмінням сприймати, аналізувати, зіставляти мовні явища й факти, коментувати їх, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності ситуації спілкування;
- формування дослідницької компетенції, удосконалення вмінь і навичок самостійної роботи з науковим текстом, різноманітними джерелами наукової інформації, зокрема електронної, розвиток умінь інформаційної переробки тексту, пошук інноваційних технологій.

Таким чином, успіх комунікативного акту буде залежати від уміння мовця зацікавити реципієнта сказаним. Отже, для успіху сучасній людині потрібно володіти мистецтвом комунікації, тобто мати відповідну комунікативну компетентність. На основі комунікативних умінь і навичок встановлюється комунікативна компетентність як

здатність користуватися мовою залежно від ситуації. На заняттях доцільними будуть такі форми і методи роботи зі студентами:

- оглядові та евристичні лекції, семінари-колоквіуми, самостійне вивчення навчальної літератури та виконання індивідуальних контрольних робіт, передбачених навчальним планом; робота з довідниковими джерелами, зокрема з Інтернет-ресурсами;
- завдання на мовне вправління (різноманітні вправи (значною мірою для самостійної роботи), тести, складання конспектів, анотацій, рецензій);
- завдання дослідницько-пошукового характеру, спрямовані на розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь; корекція та редагування текстів;
- моделювання ситуацій; виконання проблемно-пошукових завдань;
- підготовка повідомлень, доповідей, рефератів, виступів у науковому стилі;
- участь у предметних олімпіадах.

Розглянемо окремі інноваційні технології формування мовленнєвої компетентності майбутніх педагогів.

В сучасних умовах цікавими є інтерактивні технології, які сприяють створенню таких умов навчання, за яких студент відчує свою інтелектуальну спроможність. Мета інтерактивного процесу навчання – це трансформація та модернізація моделей поведінки учасників освітнього процесу, які виступають не лише пасивними слухачами, але й активними його учасниками.

Під час вирішення навчальної проблеми студенти можуть працювати у кооперативних групах, організовуючи свою діяльність від окремої взаємодії однієї-двох осіб поміж собою й до широкої співпраці багатьох. Педагог при цьому виконує функції помічника в роботі, консультанта, організатора, тьютора. Водночас студент і викладач виступають як рівноправні суб'єкти навчального процесу [5, с. 192].

На практичних заняттях викладачам слід застосовувати найефективніші технології навчання мови. До них можна віднести наступні: мозковий штурм (brainstorming), асоціограму, сітку думок (mindmap), метод проектів, рольові та ділові ігри, дискусії, методи типу «снігова куля», «ажурна пилка», «кульковий підшипник» та ін.

Розглянемо дещо детальніше деякі інноваційні технології навчання, запроваджені у практиці підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в обласних інститутах післядипломної освіти.

Інноваційна лекція. Відповідно до парадигми інноваційного навчання, призначення такої лекції – викликати інтерес у студентів до пізнання від простого до складного, стимулювати їхню творчу активність у процесі засвоєння навчального матеріалу, розвиток гностичних задатків тощо.

У педагогічній практиці існує широкий спектр інноваційних форм лекції: лекція-бесіда, лекція-інтерв'ю, лекція-семінар, лекція-консультація, відео-лекція, лекція-відеотренінг тощо.

Кейс-технології є пакетом підручників, навчальних посібників, навчально-методичних комплексів, збірників завдань, робочих зошитів тощо, методичних вказівок до них.

Технологія кореспондентського навчання у дидактичному плані практично не відрізняється від кейс-технології. Її відмінність – лише у формі доставлення пакета навчальних матеріалів з використанням послуг поштового зв'язку. Формування пакета

навчально-методичних матеріалів здійснюється помодульно; відповідно і звітність здійснюється також за таким принципом.

Технологія мережевого навчання базується на максимальному використанні можливостей інформаційно-телекомунікаційних технологій. Основу дидактичного забезпечення мережевого навчання складають електронні підручники та електронні навчально-методичні комплекси.

Інтерактивна лекція часто базується на активному використанні засобів ІКТ. Однак це не слайдовий супровід звичайної лекції, а, насамперед, електронний дидактичний матеріал із принципово іншими функціями. Інтерактивна лекція є ефективним дидактичним засобом в умовах заочної форми підвищення кваліфікації педпрацівників.

Ситуативний аналіз розвиває у слухачів уміння приймати раціональні рішення, моделювати їх наслідки в умовах конфліктної педагогічної ситуації.

Дискусія формує у слухачів культуру ведення дебатів, здатності активно відстоювати точку зору, аргументовано відкидати помилкові судження опонентів тощо.

Інструктивно-методичні заняття проводяться для ознайомлення слухачів з організацією та порядком здійснення навчального процесу з підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою, із змістом навчальних програм і планів тощо, а індивідуальні – з окремими слухачами за певним графіком; вони можуть охоплювати частину або повний обсяг матеріалу з конкретного модуля навчальної програми.

Конференція з обліку досвідом – поширений інтерактивний вид навчального заняття, основним змістом якого є обговорення попередньо підготовлених повідомлень слухачів з актуальних проблем їхньої професійної діяльності, власного практичного досвіду.

Майстер-клас – інтерактивний вид навчального заняття, на якому слухачі опановують нові технології, методики й авторські розробки на основі включення у спільну діяльність з неперервним контактом «викладач-слухач». Ще одним інтерактивним видом навчального заняття є круглий стіл, основним видом діяльності на якому є спільне обговорення з викладачами актуальних і важливих інноваційних аспектів професійної діяльності слухачів; найбільш сучасним видом занять зазначеного виду є навчальний тренінг, мета якого полягає у вдосконаленні практичних умінь і навичок слухачів у відповідній сфері, розвиток здібностей, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності.

Консультація – вид навчального заняття, на якому слухачі ставлять перед викладачем запитання і отримують відповіді або пояснення певних теоретичних положень, особливостей практичного застосування засвоєного тощо. Консультації можуть надаватися як окремим слухачам (індивідуальні), що найчастіше пов'язано з виконанням індивідуальних завдань, так і групі слухачів.

Особливої уваги вартий метод проектів, який дозволяє вирішити навчальну проблему в результаті самостійних пізнавальних дій та презентувати її рішення у вигляді конкретного продукту діяльності.

Досвід свідчить, що до цієї роботи охоче залучаються навіть пасивні студенти із низькою мотивацією чи недостатнім рівнем володіння мовою. У всіх додаються ентузіазм, емоційне піднесення, почуття самореалізації. Найефективніший спосіб

заохочення студентів до запланованих дій – це стимули, які враховують усталені індивідуальні риси особистості, при цьому вивчення мови стає не ціллю, а засобом створення кінцевого продукту діяльності [4].

В системі інноваційних технологій навчання персональний комп'ютер посідає важливе місце. Цей засіб, на відміну від усіх інших, не тільки відображає, але й переробляє інформацію. У комп'ютері реалізовано найважливіший дидактичний принцип зворотного зв'язку, що дозволяє використовувати цей засіб не тільки для забезпечення навчальною інформацією, але й для керування навчальною діяльністю, взявши на себе деякі з функцій викладача.

Техніко-дидактичні можливості персонального комп'ютера дозволяють студентам використовувати його таким чином:

- 1) комп'ютер як інструмент;
- 2) комп'ютер як засіб спілкування;
- 3) комп'ютер як технічний засіб навчання.

Таким чином, завдяки використанню інноваційних технологій студенти отримують теоретичні знання: міжособистісного пізнання та міжособистісних стосунків; законів логіки й аргументації; професійного, у тому числі, мовного етикету; культури вербальної і невербальної взаємодії. Застосування методу проектів та технологій інтерактивного навчання на практичних та лабораторних заняттях сприяють формуванню таких комунікативних умінь студентів як уміння висловлювати свою думку, вступати в діалог, відповідати на незаплановані питання, виступати перед великою кількістю слухачів; працювати у команді. Перспективність розробки досліджуваної проблеми полягає в обґрунтуванні інформаційно-комунікаційних технологій формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Попова О. І. Актуальні проблеми формування особистості в навчально-виховному процесі освітніх закладів: монографія. Бердянськ: видавець Ткачук О. В., 2016. 336 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: Перун, 2004. 1440 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
4. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів філологів у вищих педагогічних навчальних закладах: монографія. Умань: ПП Жовтий О. О., 2013. 455 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2011. № 6. С. 25–45.
6. Оліяр М. П. Теорія і практика формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів: монографія. Івано-Франківськ: Сімик, 2015. 476 с.
7. Скворцова С. О., Вторнікова Ю. С. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів: монографія. Одеса: Абрикос Компани, 2013. 290 с.
8. Шелест Н. О. Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів немовних спеціальностей. *Збірник матеріалів Студентської наукової конференції «Сучасна іншомовна освіта очима студентів»* (28 лютого 2013 р., м. Київ) / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. Київ, 2013. Вип. 11. URL: http://www.psych.kiev.ua/Збірник_наук_праць_-_Випуск_11.

REFERENCES

1. Popova, O. I. (2016). Aktualni problemy formuvannia osobystosti v navchalno-vykhovnomu protsesi osvitytiv zakladiv. Berdiansk: vydavets Tkachuk O. V. [in Ukrainian].
2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. (2004). V. T. Busel (Ed). Kyiv: Irpin: Perun [in Ukrainian].
3. Dychkivska, I. M. (2004). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
4. Koval, V. O. (2013). Teoretychni i metodychni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv filolohiv u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh. Uman: PP Zhovtyi O. O. [in Ukrainian].
5. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky. (2011). *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii*, 6, 25–45 [in Ukrainian].
6. Oliiar, M. P. (2015). Teoriia i praktyka formuvannia komunikatyvno-stratehichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv. Ivano-Frankivsk: Simyk [in Ukrainian].
7. Skvortsova, S. O., Vtornikova, Yu. S. (2013). Profesiino-komunikatyvna kompetentnist uchytelia pochatkovykh klasiv. Odesa: Abrykos Kompany [in Ukrainian].
8. Shelest, N. O. (2013). Formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti u studentiv nemovnykh spetsialnostei. *Zbirnyk materialiv Studentskoi naukovoï konferentsii "Suchasna inshomovna osvita ochyma studentiv"*. Kyiv, issue 11. URL: http://www.psyh.kiev.ua/Zbirnyk_nauk.prats.-_Vypusk_11. [in Ukrainian].